

SVERIGES HJÄLP TILL GREKERNA PÅ 1820-TALET

Av fil. d:r ERIK WIKÉN, Lundsberg

NÄR underrättelserna att greken Alexandros Ypsilantis i mars 1821 från Ryssland marscherat in i det turkiska Valakiet och att grekerna på Peloponnesos i april höjt upprorsfanan mot sina förtryckare nådde till Europas länder, uppflammade genast ett livligt intresse för grekernas sak.¹ Filhellenismen uppstod. Främst i Tyskland arbetades det ivrigt för hjälp till grekerna; penninginsamlingar företogs och frivilliga sökte sig ned till Grekland. Men detta understöd av en upprorsrörelse var ej i den Heliga alliansens smak och allt gjordes från myndigheternas sida för att förhindra filhellenismens yttringar. 1823—24 var England filhellenismens huvudland och ett sällskap bildades, såsom vars utsände Byron reste till Grekland och som bl. a. utskickade en av frivilliga från olika länder sammansatt artilleriavdelning. Från 1825 och till grekiska frihetskrigets slut var Frankrike centrum för den filhelleniska rörelsen i Europa. En »*Société philanthropique en faveur des Grecs*» bildades med män som Chateaubriand, Laffitte och Sebastiani i ledningen. Genom denna Société överfördes de i Europas länder insamlade penningmedlen till grekerna, och sällskapet publicerade åren 1826—29 »*Documents relatifs à l'état présent de la Grèce*», avsedda som auktoritativ upplysning.

I Sverige, där redan före 1821 förhoppningar om frihet för Hellas högt uttalats, väckte grekernas resning från början de varmaste sympatier. Tidningarna ägnade den stort utrymme. Skalder och musiker tolkade i ord och toner vårt folks känslor. P. A. Wallmark ådrog sig t. o. m. för sitt skrivsätt i Allmänna Journalen en maning till återhållsamhet, vilken emellertid föga hörsammades. Man kan knappast slå upp en brevsamling eller ett memoirverk från denna tid utan att finna grekernas kamp omtalad med deltagande. 1826 och 1827 äro emellertid de enda år, då ett mera aktivt filhelleniskt arbete förekom i vårt land.

Den 8 april 1826 hade ägaren av Åkers styckebruk, kammarherre M. von Wahrendorff, uppgjort kontrakt med Hentzenberger, svensk konsul i Livorno, om en leverans av kanoner. Somliga personer

¹ Denna uppsats var skriven med anledning av den svenska insamlingen till Grekland. Den hann emellertid inte införas förrän Grekland måste kapitulera inför övermakten. Skildringen av filhellenismens yttringar i Sverige för hundra år sedan har dock alltid sitt historiska intresse.

trodde sig veta, att dessa voro avsedda att bestycka krigsfartyg, som i Sydeuropa byggdes för den egyptisk-turkiska flottans räkning, och ett sällskap bildades för att söka förvärva kontraktet. En insändare i stockholmspressen den 1 maj hoppades, att svensk allmänhet skulle bidra till inlösendet av kontraktet, för att kanonerna ej skulle gå till grekernas fiender.

Den 3 maj inflöt i stockholmspressen ett upprop till den svenska allmänheten, författat av O. A. Cronhjelm. Häri väddades om penninghjälp till grekerna. Kanonaffären nämndes ej och synes ha varit obekant för författaren, som dagtecknat sitt upprop den 28 april. Det var grekernas förtvivlade läge i allmänhet, som föranlett detta senkomna försök till en hjälpaktion. Ett filhelleniskt sällskap skulle bildas för att förvalta insamlade medel. Insamlingen kom raskt i gång, och det tidigare sällskapet började nu tydligt hoppas på att kunna realisera sina planer på kanonernas inlösande samt slog ihop sina medel med nationalinsamlingens. Den 24 maj sammanträdde c:a 130 personer i Lilla Börssalen och utsåg en kommitté. Ordförande i denna blev Carl Bonde; bland medlemmarna kunna nämnas Wallin och Franzén. En av sekreterarna var Wallmark. Två representanter för det tidigare sällskapet, Lefrén och af Ekenstam, voro även med i kommittén. Ekenstam förde någon dag senare kanonaffären på tal privat till Bonde. Något löst avtal tycks ha träffats mellan dem, ty den 27 maj kunde Ekenstam få kanonkontraktet transporterat på Bonde, dock mot egen proprieborgen. Hentzenberger skulle göra sin beställning i något annat land, och eventuell mellanskillnad i pris jämte ett vite skulle betalas av grekvännerna. Vid ett kommittésammanträde den 28 maj diskuterades frågan om att sällskapet skulle överta kontraktet, men förslaget därom avlogs med 10 röster mot 6; även Bonde röstade nu egendomligt nog mot det. Följden blev att kontraktet den 30 maj transporterades på Ekenstam, sedan han föregående dag förgäves sökt få Hentzenberger att återtaga det. Nu utspann sig en pressfejd om användningen av nationalinsamlingens medel. Somliga tidningar yrkade på att kanonerna skulle inköpas, andra på direkt hjälp. Det anfördes av de senare, att de egyptisk-turkiska skeppen i alla fall skulle komma att få sina kanoner från något håll; om pengarna användes till att inköpa kanonerna, komme hjälpen till grekerna att förlora motsvarande summa. För att bilägga den tvist, som höll på att uppsegla, sammanträdde Grekvännernas sällskap den 6 juni, varvid beslöts, att givarna av redan inlutna bidrag genom tidningarna skulle uppmanas att precisera, huruvida de ville att deras bidrag skulle användas till att inlösa kanonerna eller till direkt hjälp; framtida givare skulle likaledes uppmanas att angiva, för vilket alternativ deras bidrag skulle användas.

På allt sätt sökte man stimulera insamlingen, särskilt av periodiska bidrag. Tidningarna, i synnerhet Wallmarks Journalen, anbefalldes den, och man sökte få Tegnér att skriva en uppmaning till hjälpsamhet; denne ansåg emellertid sitt biträde överflödigt, då insamlingen haft en god start, och uttryckte för övrigt farhågor för att hjälp

nu kom för sent. Lördagen den 17 juni anordnades en konsert i Ladugårdslandskyrkan. Programmet upptog bl. a. en av Crusell komponerad Hymn för Greklands befrielse samt en kantat av B. von Beskow, »Svea till Hellas' söner». Nettot blev över 3,000 rdr. Exemplet följdes i landsorten; från konserter i Karlskrona, Malmö, Kalmar och Umeå inflöto medel. I Hälsingborg anordnades en konstutställning och inträdesavgifterna gingo till insamlingen. Nicander utgav en dikt »Markos Botzaris eller den selleidiska örnen», som skildrar Botzaris' hjältedöd 1823. Inkomsten av upplagan tillföll nationalinsamlingen. Wallmark skrev ett historiskt skådespel Sulioterna, som behandlade en episod ur detta epeiotiska bergsfolks ständiga frihetskamp mot turkarna, och som han inlämnade till Kungl. stora teatern. Han hoppades att inkomsten av föreställningar skulle gå till nationalinsamlingen; detta var emellertid på grund av teaterkonominns inrättning ogörligt, men skådespelet uppfördes under åren 1827—29 åtta gånger.

Ibland utnyttjade den privata spekulationen intresset för grekerna. Så anordnades söndagen den 28 maj i Stockholm en båtutfärd på Riddarholmsfjärden med ett nykonstruerat trampfartyg Gefion; en del av biljettpriset gick till insamlingen. C. F. Dahlgren skrev en Greklandsdikt, som avsjöngs ombord. Allmänheten tycks emellertid inte i någon större utsträckning ha vågat sätta sina fötter på fartygets däck, varför somliga tidningar skämtade med det hela. En annan, tydligen ännu mera optimistisk båtkonstruktör anordnade en exposition av modellbåtar: om han med grekvänners hjälp lyckades genomföra sina båtbyggnadsplaner, skulle hälften av vinsten på företaget enligt hans löfte tillfalla insamlingen för grekerna!

Förteckningar över influtna medel publicerades i stockholmspressen med avtryckande av de många gånger både långa och lustiga deviser, som medföljt. Den 4 november höll Grekvännernas sällskap sitt årssammanträde och framlade en rapport. 28,000 rdr för direkt hjälp var årsresultatet, som i poster översänts till Sociéte philanthropique och använts för inköp av livsförnödenheter till proviantering av de grekiska fästningarna samt till avlöning och underhåll av den franske översten Fabviers kår. 2,500 rdr hade influtit för inlösande av kanonerna. Då följande år ingen summa redovisas för detta ändamål, synes det som om Ekenstam fått satsa en ganska avsevärd summa. Bara vitet för överlåtandet av kontraktet uppgick till 4,000 rdr. Vad Ekenstam gjort med sina kanoner, är ej bekant.

Wallmark, kommitténs själ, stod i livlig korrespondens med de franska filhelleniska sällskapen. Från det i Marseille fick han t. ex. mottaga ett upprop om att bereda grekiska barn en fristad. Han publicerade det i sin tidning, och flera svenska familjer visade sig hågade att mottaga barn. Om några verkligen kommit hit, är väl högst tvivelaktigt.

Nationalinsamlingen fortsatte under 1827, men intresset mattades tydligen, ty under hela 1827 uppnåddes ej ens hälften av den summa, som inflöt under andra halvåret 1826. C:a 10,000 rdr var det årsresultat, som redovisades vid Grekvännernas sällskaps årsmöte den 4 no-

vember 1827. Efter detta tycks insamlingen ha helt avstannat och sällskapet ha självdött.

*

I en broschyr »Tafla af de Barbariske Turkarnes omenskliga framfart mot sina Christna Undersåtare», som utkom i Stockholm i slutet av 1821, uppmanades svenskarna att, i likhet med andra folk, hjälpa grekerna med män, penningar och livsmedel eller åtminstone förböner. Enligt en efterskrift i denna broschyr skulle »några svenska Ynglingar ... gått att ... strida mot de otrogne». Detta torde åsyfta de två svenskar, som i början av år 1822 voro i Grekland, majoren vid fortifikationen N. F. Aschling och löjtnanten vid Nerikes regemente T. F. Åkerhjelm. De mötte ganska kaotiska förhållanden: många frivilliga av olika nationer hade endast med största svårighet nått fram till Grekland. Anlända till Triest funno de att österrikarna hindrade frivilligas avfärd därifrån och de måste därför ta omvägen över Livorno eller Marseille; och väl framme i Grekland i utblottat tillstånd, fingo de själva helt sörja för sin existens. Värre var att deras tjänster ej alls togos i anspråk av grekerna. Flera tröttnade snart och begåvo sig från Peloponnesos till Aten för att därifrån söka återvända hem, bland dessa Åkerhjelm. Emellertid höllo grekerna på att belägra den turkiska garnisonen på Akropolis, och främlingarna erbjödo sig att deltaga i ett stormningsförsök. Den 20 april ägde det rum. Åkerhjelm blev svårt sårad och kunde först i januari 1823 över Smyrna fara tillbaka till Sverige, omhändertagen under resan av den hemvändande svenske legationspredikanten i Konstantinopel, Jakob Berggren.

Aschling var liksom så många andra filhellener mycket missbelåten, men härdade dock ut något längre än Åkerhjelm. Han deltog i den samfällda skrivelse med anhållan om besked, huruvida man tänkte begagna sig av deras tjänster eller ej, som de frivilliga inlämnade till den provisoriska grekiska regeringen. Till följd av denna skrivelse fattades beslut om visst underhåll åt de frivilliga samt tillsattes en kommitté ur deras egen krets för att göra upp förslag, hur deras tjänster skulle tagas i anspråk. Aschling skulle ha varit med i denna kommitté, men blev, då man kunde vänta den turkiska flottan till de grekiska farvattnen, utsänd för att utse platser där kustbatterier skulle uppställas. Nämnda kommitté föreslog, att en filhellenbataljon skulle uppsättas, ur vilken sedan skulle tagas officerare till de reguljära grekiska trupper, som man snarast tänkte bilda. Till dess skulle den utgöra en egen kår, i vilken underlöjtnanter och löjtnanter bland de frivilliga skulle göra tjänst som meniga och underbefäl, de yngre kaptenerna som underofficerare, de äldre kaptenerna som underlöjtnanter och löjtnanter o. s. v. Detta förslag genomfördes också. Filhellenbataljonen, några hundra man, deltog så i den expedition, som Alexandros Maurokordatos företog till Epeiros, och de flesta stupade i det olyckliga slaget vid Peta på sensommaren 1822. Aschling deltog emellertid ej i denna expedition utan fick befattningen som adjutant hos krigsministern Kolettis.

Snart utnämndes han till kommandant i Navarino, men i väntan på instruktioner och utrustning skickades han att inspektera belägringen av Akropolis och försvarsanstalterna vid Termopyle. Återkommen till Argos, regeringens säte, fann han grekerna i stor förvirring. En turkisk här nalkades norrifrån Peloponnesos, och mainoterna, som samlats för att bevaka sin andel i bytet vid Nauplions väntade kapitulation, rasade inför utsikten att tvingas återvända tomhänta hem. När den 18 juli ryktet om turkarnas erövring av Korint nådde Argos, började mainoterna en vild plundring, varvid även Aschling blev utplundrad. Synnerligen besviken inlämnade han en inlaga till regeringen. Han fick tillåtelse att, om han så önskade, lämna Grekland, men han ville likväl göra ett försök att på ön Hydra få nödig utrustning för att avresa till sin befattning i Navarino. Försöket misslyckades emellertid, och Aschling hade nu fått nog. Över Smyrna återvände han i slutet av 1822 hem. Sina upplevelser och erfarenheter skildrade Aschling, liksom flera andra hemvända filhellener av olika nationer, i en bok. Hans »Försök till Grekiska Revolutionens historia» utkom 1824 och är ett mycket belysande bidrag till den filhelleniska litteraturen.

I början av år 1824 anlände ett par nya svenska frivilliga till Grekland. Löjtnanten G. A. Sass ingick i den artilleriavdelning, som den engelska filhellenkommittén i samråd med Byron uppsatt och som förlades till Missolonghi. Sass dog där den 18 februari detta år, dock ej i strid — några strider förekommo överhuvud ej detta år vid Missolonghi. Ett upptråde med en av de sulioter, som Byron tagit i sin tjänst, ändade Sass' liv. En dag, då han var befälhavare för vakten vid arsenalen, kom en suliot med en liten pojke och ville visa denne vapnen och kanonerna. Vaktposten förklarade, att han ej fick släppa in någon, och då sulioten envisades att vilja komma in, skyndade en annan medlem av vakten dit och handgemäng uppstod. Alarm slogs, och vaktbefälhavaren Sass rusade till, drog sitt svärd och slog med flatsidan sulioten över nacken. Denne drog sin dolk och högg Sass i armen samt avfyrade sin pistol mot hans huvud med dödande verkan. För några år sedan hittade man i Missolonghi kvarlevorna av den frivillige svensken, och de överfördes till hjältegraven där.

August Maximilian Myhrberg, son till en svensk officer, vilken som tullman flyttat till Finland och där gift sig, hade fått universitets- och militärutbildning i Sverige, innan han, besjälad av sympati för frihetsstriderna i södra Europa, begav sig först till Spanien och sedan 1824 med Fabviers filhellenkår till Grekland. Där deltog han de följande åren i dennes operationer mot Euboia, Akropolis och Chios, under den sistnämnda som Fabviers adjutant. Fabvier omvittnar, att Myhrberg »tjänat med ett nit, en tapperhet och en oegennyttiga värda de högsta lovord» och att »ingen bland alla de utlänningar, som tjänat under hans befäl, till den grad som Myhrberg vunnit innevärnas och soldaters aktning och vänskap». Sedan Fabvier lämnat Grekland, var Myhrberg en tid adjutant hos hans efterträdare som befälhavare över de reguljära grekiska trupperna,

bajraren von Heydeck. 1829—30 var han sedan befälhavare på fästningen Palamidi vid Nauplion, men lämnade Grekland i början av 1831 efter tvistigheter med president Kapodistrias. Myhrberg är välbekant för alla dem som läst »Gossen från Brahestad» i Topelius' Läsning för barn.

I början av år 1826 inträdde en svensk frivillig, J. F. S. Crusenstolpe, i Fabviers kår. Till hösten 1827 deltog han i striderna i Grekland.

Slutligen bör nämnas, att K. G. T. Westée, som tjänade som officer i den franska armén, kom till Grekland med sitt regemente 1831 och var där till 1833. Han blev vittne till de rasande partistriderna under dessa år och fick uppleva, hur grekiska trupper dagarna före konung Ottos ankomst till Grekland i Argos öppnade eld mot de franska trupperna. Striden kostade flera hundra greker livet.

Förutom dessa frivilliga äro ytterligare några, om ock blott till namnet, bekanta. Ett par nämnas i förteckningen över stupade filhellener på ett monument, som efter frihetskriget uppsattes i en kyrka i Nauplion, och ett par namn framkommo genom en förfrågan i svenska pressen för två år sedan, när det gällde att i Missolonghi resa ett av Svenska Orientlinjen skänkt minnesmärke över stupade svenska filhellener. Detta står sedan den 2 april 1939 i Missolonghis stadspark som ett vittnesbörd om svensk idealitet.

Under den långa ofrihetstiden hade laglösheten snarast blivit ett system i Grekland. De missförhållanden, som ovanstående skildring av de svenska frivilligas öden antytt, få dock ej komma oss att glömma de många lysande bragderna av personligt mod eller det faktum att det grekiska folket var det första balkanfolk, som lyckades frigöra sig från turkarnas ok. Och ett århundrades frihet var tillräckligt för att skapa den disciplin och organisationsförmåga, som grekerna under sitt senaste frihetskrig i kamp mot stormakter visade ärorika prov på.